

Берднік І.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівського національного технологічного університету
м. Чернігів, Україна*

**НАСЛІДКИ КВАЛІФІКОВАНОГО СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ
"ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ОХОРОНИ ВОД" (СТ. 242 КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ)**

Відповідно до диспозиції ст. 242 Кримінального кодексу (далі - КК) України кримінальна відповідальність настає у випадку, якщо порушення правил охорони вод (водних об'єктів) спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Наслідками кваліфікованого складу злочину (ч.2 ст. 242 КК України) є: 1) загибель або захворювання людей; 2) масова загибель об'єктів тваринного й рослинного світу; 3) інші тяжкі наслідки.

Відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 лютого 2004 року № 17 під загибеллю людей слід розуміти настання смерті хоча б однієї людини [1].

Захворювання людей – це погіршення стану здоров'я хоча б однієї людини, поєднане із стійкою втратою працездатності, зараженням епідемічними або інфекційними хворобами кількох осіб, появою відхилень у розвитку дітей, значним зниженням тривалості життя, захисних можливостей імунної системи [2, с. 34-35].

Відповідно до абз. 2, 3 п.5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 лютого 2004 року № 17 під тяжкими наслідками слід розуміти:

загибель чи масове захворювання людей; істотне погіршення екологічної обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші природні об'єкти або використовувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах; тощо. З'ясовуючи питання про те, чи є загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими, суди, зокрема, повинні досліджувати відомості про чисельність тварин, риби, інших організмів, що загинули чи захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Таким чином, законодавець в ч. 2 ст. 242 КК України припускає певну тавтологію, оскільки, аналіз вказаної Постанови Пленуму Верховного Суду, правозастосовної практики, свідчить про те, що поняття «тяжкі наслідки» є поняттям оціночним і охоплює собою загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу (всі кваліфіковані ознаки, передбачені ч.2 ст. 242 КК України).

З огляду на викладене, пропонуємо ч. 2 ст. 242 КК України викласти в наступній редакції: «Ті самі діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються...» та доповнити ст. 242 КК України приміткою такого змісту: «Під тяжкими наслідками слід розуміти: загибель або захворювання людей; істотне погіршення екологічної обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші природні об'єкти або використовувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах».

У питаннях визначення місця вчинення злочину можна виділити погляди, зокрема В. М. Присяжного, який доводить, що місцем вчинення злочину, передбаченого ст. 242 КК України, є знаходження відповідного водного об'єкта, а джерелом забруднення, засмічення, – є підприємства, установи,

організації, споруди, з яких потрапляють у водні об'єкти забруднюючі речовини, матеріали та стічні води [3, с. 56]. Протилежною є думка О. О. Балобанова, який стверджує, що у ст. 242 КК України про жодні особливості, котрі б обмежували вчинення даного злочину тією чи іншою частиною простору не йдеться [4, с. 214]. Вважаємо, що недостатня визначеність поняття «місце вчинення злочину» тягне за собою прогалини в дослідженні ролі цієї ознаки об'єктивної сторони для кримінально-правової кваліфікації досліджуваного злочину.

Основний (частина 1 ст. 242 КК) і кваліфікований (частина 2 ст. 242 КК) склади цього злочину відносяться до матеріальних складів і злочини вважаються закінченими в момент настання наслідків у вигляді забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їх природних властивостей або виснаженні водних джерел і, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля (частина 1 ст. 241 КК) або момент загибелі хоча б однієї людини, захворювання двох чи більше потерпілих, настання інших тяжких наслідків (частина 2 ст. 242 КК).

Проте, окремі вчені, до числа яких належить В. К. Матвійчук, відносять основний склад злочину порушення правил охорони вод до злочинів з формальними складом, оскільки наслідки як елемент складу злочину передбачені лише в ч. 2 ст. 242 КК України. Це пояснюється тим, що діяння, передбачені ч. 1 ст. 242 КК України, лише створюють небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля. Тобто в ч. 1 ст. 242 КК України означена лише загроза настання наслідків, з якою пов'язується криміналізація діяння. Повністю відповідає такому розумінню наслідків п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 лютого 2004 року № 17, де створення небезпеки – це лише можливість настання наслідків, а не самі наслідки [1]. Вважаємо, що наведена думка є необґрунтованою, оскільки наслідками даного злочину є саме визначені у диспозиції ч.1 ст.242 КК України наслідки у вигляді забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел

питних, лікувальних вод або зміни їх природних властивостей або виснаження водних джерел та створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля. Небезпека для життя – це реальна можливість загибелі хоча б однієї людини, наприклад, внаслідок вживання води, забрудненої токсичними відходами. Небезпека для здоров'я має місце в разі, коли порушення правил охорони або використання надр могло призвести до масових захворювань людей, зараження хоча б однієї людини епідемічним або інфекційним захворюванням, зниження тривалості життя чи імунного захисту людей, відхилень у розвитку дітей тощо [5, с. 231].

Підтвердження зазначеної думки можна знайти в матеріалах окремих судових рішень за результатами розгляду справ про порушення правил охорони вод. Так, Амур-Нижньодніпровський районний суд м. Дніпропетровська у вирокі від 14.09.2015 р. кваліфікував дії особи за ч. 1 ст. 242 КК України, спираючись, серед іншого, на те, що внаслідок скидів забруднюючих речовин зі зворотними водами з перевищенням встановленого нормативу до водних об'єктів р. Самара та р. Дніпро, утворилися плями плаваючих відходів, які у сукупності з додатковими негативними факторами можуть мати реальну загрозу здоров'ю населення, яке активно використовує прибережну смугу цієї ділянки берега для пляжного відпочинку. Також скиди зворотних вод та утворення острову відходів внаслідок виробничої діяльності ТОВ «Дніпропетровська паперова фабрика» становить небезпеку для гідродіонтів, в тому числі і для нерестуючої риби, її ікри, личинок, місць нагулу риб і її молоді; існує загроза міграцій токсикантів, які накопичилися в рибній продукції, до організму людей споживачів риби; існує небезпека зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, руйнування чи істотного ушкодження природних територій р. Самара (нерестовищ та нагульних площ), рослинного світу [6].

Проаналізувавши нормативно-правові акти та думки науковців щодо об'єктивних ознак складу злочину, передбачених ч.1 та ч. 2 ст.242 КК України, констатуємо, що метою законодавчого рішення було встановлення відповідальності за порушення правил охорони вод. Законодавча реалізація

такої мети знайшла своє відображення у формулюванні об'єктивної сторони складу злочину та визначенні у диспозиціях ч.1 та ч.2 ст.242 КК України як діянь у вигляді порушення правил охорони вод (водних об'єктів), так і наслідків – спричинення забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля (ч.1 ст.242) та загибель або захворювання людей, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки (ч.2 ст.242).

Список літератури

1. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова від 10.12.2004 № 17 // Верховний Суд / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. Т.2 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. 2009. 624 с.

3. Присяжний В. М. Відмежування злочину «Порушення прав охорони вод», передбаченого статтею 242 Кримінального кодексу України, від суміжних злочинів та аналогічного адміністративного делікту / В. М. Присяжний // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 7. С. 56-64. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_7_10

4. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія / Л. П. Брич. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 712 с.

5. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред В. В. Топчія; наук. ред. В. І. Антипова. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – с.509.

6. Єдиний державний реєстр судових рішень / Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>